

Hudobija in ljubezen.

Povest, spisal *Dragotin*.

V. Dolga povest.

Pretseklo je nekaj dnij; bolnik pri sosedovih ni umrl, kakor se je pričakovalo. Kmalu po odhodu gospoda župnika se je oni dan zopet popolnoma zavedel, a vstati ni mogel. Od mraza hudo prezeblji udje so popolnoma otrpneli, tako, da se ni mogel skoraj nič gibati; bil je kakor priklenjen na svoje ležišče. Lužarjeva hiša je dobila jednega prebivalca več. Župan je sicer hotel odrediti, da bi Petrača prepeljali v trško bolnišnico, a dobri oče sosedov tega niso pustili, ker se jim je smilil bolnik, ki bi gotovo močno trpel na dolgi poti. Dali so ga prenesti v manjšo sobo v zadnjem koncu hiše; položili so ga na čedno posteljo, mati Jožkova pa so mu skrbno in ljubeznivo stregli. Vedeli so sicer, da jim tega Petrač ne bode nikoli poplačal, a prepričani so bili, da bodo dobili toliko lepše plačilo na onem svetu.

Jaz sem bil odslej redno vsak dan pri sosedovih, včasih sam, včasih pa s stricem Matevžem; tega je namreč zapustil takoj ves srd in vsa nevolja nad Petračem, ko je zvedel, v kako žalostnem stanju se nahaja. Smilil se mu je revež in milo se mu je storilo, ko ga je prvič obiskal pri Lužarjevih, in je našel v taki bedi nekdanjega ponosnega in ošabnega Petrača. Le-ta ga je precej spoznal, ko je stopil v sobo. Lahna rdečica mu je prešinila vela lica, ko mu je stari znanec in prijatelj iz otroških let podal roko v pozdrav.

„Matevž“, dejal mu je, „dober človek si, tega bi ne bil pričakoval od tebe, da se boš še kaj menil zame, ki sem te včasih tako preziral.“

„E, nič me ne hvali“, odgovori mu; „saj je moja dolžnost, da ne pozabim nate, ker sem nekdanj pri vas vžil toliko dobrega.“

Dolgo sta se potem še menila in bila sta zopet dobra prijatelja. Matevž ga je pozneje še večkrat obiskal. Ko se je zmračilo in je odpravil živino, pa sva stopila k Lužarjevim v vas, da je bilo bolniku krajši čas. Navadno sva pri njem našla Jožka, kateremu se je bolnik kmalu močno priljubil. Petrač se je popolnoma spremenil. Ko se mu je oni dan vrnila zavest, je kmalu sam poprosil za gospoda in se skesano in vspodbudno spravil z Bogom. Potrpežljivo je prenašal potem velike bolečine in nič več ni bilo slišati kletve iz njegovih ust, tako zelo ga je poboljšala zadnja nesreča.

Midva z Jožkom sva mu postala prav dobra prijatelja; zlasti je naju rad imel, ker sva mu včasih kaj lepega čitala. To ga je močno veselilo, ker je mej poslušanjem nekako pozabil na svoje bolečine. Večkrat je pa nama dajal lepih naukov, postavljajoč samega sebe v svarilen zgled. Svojega poprejšnjega življenja se je hudo kesal. „O, da bi mogel biti še jedenkrat mlad, porabil bi vse drugače svoje talente“, dejal je jedenkrat, ko smo bili zopet pri njem. „Koliko sem zapravil, koliko hudobij sem storil v svojem življenju! Zlasti pa me peče, da sem s svojimi stariši in svojim bratom ravnal tako nehvaležno.“

„I, kje pa je brat Tone, ali še živi?“ povpraševal je Matevž. „Glej, že tolikokrat sem bil pri tebi, pa mi nisi še nič povedal iz svojega življenja. Kod si pa hodil vse potem, ko si tako naglo izginil iz mesta?“

„Ej, ljubi Matevž, ko bi ti hotel vse povedati, bila bi to dolga, dolga povest. Nerad ponavljam žalostne spomine, vendar pa me sili hvaležnost in prijateljstvo, da ti ob kratkem opišem svoje življenje, zlasti pa, ker tudi tema dvema lahko to kaj koristi“, dejal je, misleč mene z Jožkom.

Matevž je bližje pomaknil svoj stol, poravnal bolniku vzglavje in odejo, midva pa sva, naslonivši komolce na skončnico visoke postelje, z obema rokama podprla glavo ter nestrpno zrla na Petrača, ki se je parkrat suho odkašljaj, potem pa proti Matevžu obrnjen prišel:

„O svojih študentskih letih ti ne bom veliko pravil, ker to ti je večjidel že znano. Od začetka sem v šoli izhajal dobro in učitelji so me radi imeli. Res se nikdar nisem učil iz pravega veselja, vendar pa me je strah pred strogim očetom toliko priganjal, da nisem zaostajal. Po njihovi smrti pa je šlo vedno slabše. Vendar bi jo bil še srečno izpeljal, da me ni pogubila — pijača. V višjih razredih sem namreč začel zahajati v gostilne z denarjem, katerega sem deloma dobival od doma, deloma pa si ga sam služil s podučevanjem. To je bila moja nesreča. Učitelji so mojemu počenjaaju kmalu prišli na sled ter me parkrat oestro posvarili. Jaz sem obljuboval in slovesno zatrjeval, da se hočem poboljšati, toda, saj veš, navada je železna srajca. Ko je bilo učiteljem dovolj, pokazali so mi vrata. Kaj sem hotel? Domov iti me je bilo sram, tudi sem se hotel ogniti očitaniu in karanju materinemu, zato sem hitro poprodal svoje stvari, nekaj denarja mi je ostalo še od prej, pa hajdi s trebuhom za kruhom.

Popihal sem jo na Češko, da bi bil tam skrit in oddaljen od doma. Ker sem si v teku šolskih let pridobil kolikor toliko znanja, dobil sem kmalu službo pri nekem bogatem meščanu. Podučeval sem mu doma otroke, da so lažje shajali v šoli. Dobro se mi je godilo v tej hiši par let in lahko bi se mi še dalje, da ni bilo te nesrečne pijače. Komaj sem se namreč v svoji službi dobro utrdil, že sem se zopet začel udajati vinu. Kar sem zaslužil, sem sproti zapravil, a poleg tega sem začel zanemarjati tudi svoje dolžnosti; seveda, v gostilni sedeti, pa podučevati, to se ni vjemalo. Pijanica, veš, da nimajo nikjer radi v hiši, in tako gospodar tudi meni nekega dne odpove službo. Bil sem zopet brez kruha. „Sila kola lomi“, mislil sem si ter se prostovoljno ponudil v vojake. Ker sem bil krepke postave, so me radi vsprejeli. Ali tu sem naletel! Na red in pokorščino nikdar nisem bil posebno vaje, sploh me nikako resno delo ni veselilo; zato so me tu tem bolj mojstrili. Ko sem zdelan in lačen moral v mrazu stati na straži, ali pa cele dneve korakati po blatnih cestah, sem se pač večkrat spomnil nekdanjega ugodnega življenja v domači hiši; spomnil sem se tudi matere, katero sem tako nehvaležno v žalosti zapustil, in žal mi je bilo, močno žal. Toda sčasoma sem se znebil takih spominov, vtopil sem jih v vinu. Vednost namreč, ki sem si jo pridobil na šolah, mi je tudi pri vojakihi koristila in me polagoma porivala po stopinjah višje. Nazadnje so me postavili čez

račune pri našem oddelku. To je bila že precej visoka in dobro plačana služba, le žal, da je nisem bil vreden.

Kot vojak sem obhodil mnogo sveta; marsikaj sem videl in izkusil, a naučil sem se veliko več slabega kot dobrega. Najslabši tovariši so bili moji prijatelji, v kojih družbi sem kmalu izgubil še ono malo vesti in poštenja, kolikor sem je s sabo prinesel. Na nekih vojaških vajah sem nekaj časa stanoval v mestu, kjer je kot trgovski pomočnik služil moj brat. Jaz o tem nisem nič vedel. Nekega dne pa sem ga srečal slučajno na ulici. Kar obstal sem in ostrmel, ko sem ga zagledal. Rad bi se mu bil kar natihoma ognil, ker me je bilo sram pred njim, toda bilo je prepozno, spoznal me je. Kako se je začudil, ko me je po tako dolgem času zopet videl, pa v vojaški suknji. Ob kratkem sem mu opisal svojo usodo. Mislil sem, da mi bode kaj očital, pa ni mi rekel nikake žal besede, samo žalosten je bil vsled moje zmote.

„Po tem takem nisi bil nič več doma od onega časa, ko si tako tiho izginil iz mesta?“ dejal mi je vprašajoč.

„Nikdar več ne.“

„Torej tudi ne veš še, da so nama umrli mati?“

Ta novica me je močno pretresla. Dasi sem bil v sebi zamoril že vse lepše čute, tlela mi je v srcu vendar še močna iskra ljubezni do matere, ki se je sedaj tem bolj vnela, ko sem zvedel, da jih ni več.

„Sedaj nimava nikakega doma več“, dejal je Tone z žalostnim glasom dalje. „Vse je prišlo v druge roke. Meni se godi hvala Bogu zadosti dobro; v kratkem upam, da si bom napravil lastno prodajalnico, ker sem si že nekaj prihranil in ker so mati vse premoženje zapustili meni. Skrbi me pa za tebe. Služba tvoja je nestanovitna in težavna; kar k meni se preseli, ko postanem sam svoj, pa bodeva skupaj delala in živela.“

Zadnje besede sem prav ravno dušno poslušal, kakor da bi mi ne bilo nič do njih, pa so me vendar močno pogrele. Marsikaj sva se še pomenila, in ko sva se ločila, bil je on vidno ginjen; no, jaz sem ostal dosti hladen.

Služba moja me je klicala dalje, mej svetom sem kmalu pozabil brata, a nisem tako hitro pozabil tega, da je on po materi vse podedoval. Kmalu sem začel kovati hudobne naklepe. „Plača moja je premajhna, da bi si mogel po želji privoščiti pijače“, sem si mislil, „že imam nekaj dolgov, a brat je lepo spravil tudi mojo dedščino. Kaj, ko bi se dalo kaj dobiti od nje!“ Ta misel mi je vedno bolj ugajala in kmalu sem jo tudi izvršil. Šel sem k sodnji in tožil brata za dedščino. Obravnava se je dolgo vlekla, večkrat sem že popolnoma obupal dobiti pravdo, a slednjič sem deloma po zvižaji deloma po sreči vendar dosegel, kar sem želel. Ovrgli so materino oporoko, češ, da že niso bili več pri popolni zavesti, ko so jo napravili, in meni se je prisodila polovica zapuščine. Veliko res ni bilo, a privilegio se mi je vendar, in močno sem bil vesel. Kaj mi je bilo mar, da sem nekako oropal brata, da sem imel le s čim močiti svoje nikdar sito grlo. Tone mi je kmalu potem, ko je izgubil pravdo, pisal pismo, v katerem se je bitko, pa ne žaljivo pritožil, da sem ga tako zahrbtno napadel in mu morda za zmiraj

uničil srečo, ker sedaj ima premalo, da bi začel svoje podjetje. Nekoliko so me ganile njegove pohlevne besede, toda kmalu sem si jih izbil iz glave, še prej pa zapravlil krivično pridobljeni denar. Ne samo, da mi nič koristil ni, bil mi je naravnost v pogubo; dokler sem namreč še kaj imel te dedščine, sem si marsikaj privoščil in prav raskošno živel s svojimi malopridnimi tovariši. Tako življenje mi je pa ugajalo še tudi potem, ko že nisem imel nič več svojega premoženja. Slabi dohodki seveda za to niso zadostovali, in posledica so bili dolгови. Ti so neverjetno hitro rastli, tako da sem strahoma zrl v bodočnost.

Izprijen človek je v sili hitro pripravljen za kak zločin in taka je bila tudi z menoj. Ko sem nekega dne tožil svojo zadrego nekemu malopridnežu, ki je imel jednako službo kakor jaz, razodel mi je, da se njemu ne godi nič bolje. „Pa jaz si bom vedel pomagati“, dejal je, če bo šlo tako dalje. Račune imam v svojih rokah in veliko denarja mi je izročene ga v oskrbo; glej, kako lepo priliko imam, da si ga malo prisvojim. Vojaščini bom seveda moral dati slovo, pa to me ne moti veliko; s pridobljenim denarjem se bode že živelo precej časa, do tedaj si bodem pa že preskrbel kako službo.“ Potem me je pa kar na kratko povabil, naj mu delam tovaršijo pri tem poslu. Najprvo sem se ustrašil te misli. Spomnil sem se lepih nauk, katere sem dobival v mladosti doma od dobrih starišev in pozneje v šoli. Oglašala se mi je vest ter mi očitala take misli. Toda polagoma je postajal njen glas vedno slabši. dolžniki so hudo pritiskali, hudobni tovariš mi je prilizljivo prigovarjal in udal sem se. Saj veš, kjer ni Boga in njegovih zapovedij, tam kmalu ugasne poštenost. Izneverila sva veliko vsoto denarja, potem jo pa preoblečena popihala iz onega kraja; orožje sva vzela s seboj.

Bežala sva v Bosno. Sreča nama je bila mila, da sva prekoračila mejo, ne da bi naju spoznali. Toda ukradenega denarja se nisva dolgo veselila; ker sva razsipno živela, je nama kmalu pošel. Zopet sva bila v zagati. Pa nisva premišljala dolgo, kaj bi. Pridružila sva se večji tolpi enakih zrelih ptičev, kakor sva bila midva, pa smo jo udarili v hrvaške šume — ropat in krast. Tako sem postal iz študenta, od katerega so doma pričakovali, da bo kedaj mašo bral, pravcati tat in tolovaj.“

Petrač je prenehal za nekaj časa ter globoko vzdihnil. Matevž je začudeno, s pol odprtimi ustmi nepremično strmel v bolnika, naju pa je bilo skoraj strah.

„To so bili najžalostnejši dnevi v mojem življenju“, pravil je dalje, „in še sedaj me groza obide, kadar se spomnim nanje. Tolaži me pri tem jedino zavest, da se nisem udeležil nobenega umora; toliko vesti sem vendar še imel, da sem se vselej odtegnil, kadar bi imeli izvršiti kak uboj. No, pravica nas je kmalu zasačila. Oblast nas je zasledila in začela preganjati. A bili smo previdni, in smo se precej dolgo uspešno skrivali po gozdovih. Nekega dne smo se ustavili v globoki grapi ob malem potočku, ki je v plitvi strugi žuborel po gozdu. Ta prostor je bil ugodno skrivališče. Na jedni strani vodice, kjer smo bili mi, vzdigovale so se strme, z grmičevjem poraščene skale, na drugi strani pa je bil breg, poraščen z gosto šumo. Za-

netili smo velik ogenj, vsedli se okoli njega in pekli debelega janca, katerega je bil prejšnji dan jeden ukradel v bližnji vasi. Mej tem smo se živahno pogovarjali in posvetovali, kako bomo zasledovalce vodili za nos. Kar nakrat močno zapiska tovariš, katerega smo bili postavili na stražo. Hitro skočimo na noge, a tu zapazimo na nasprotnem bregu mej drevjem celo tropo vojakov; najbrže nas je izdal dim in privabil preganjalce na pravo sled. „Zgubljeni smo, bežimo!“ zaupili smo vsi hkrati. Pograbil puško, ki je ležala poleg mene, vržem jo čez rame, potem pa se zaženem na bližnjo skalo ter plezam, kar največ morem, po strmeh robu navzgor. Tu zagrmí več strelav nakrat, nekaj bolestinah vzklikov, družega nisem slišal več. Strašno me je zaskalelo v ledju, roke so mi omahnile in nezavesten sem zdrsnil po skali navzdol. Kaj se je potem z menoj godilo, ne vem. Zbudil sem se šele proti večeru v nekem vaškem selišču. Rana nad desnim stegnom je bila obvezana, a močno me je pekla. Poleg mene je bilo še nekaj drugih roparskih tovarišev močno vkljenjenih; drugi so se menda rešili. Obdajala nas je močna vojaška straža; takoj sem spoznal, pri čem da sem. Drugi dan so nas odvedli dalje in kmalu potem postavili pred sodišče. Nekaj so jih ustrelili, a nas druge obsodili v dosmrtno ječo.“

Zopet je prenehal bolnik, utrudilo ga je dolgo pripovedovanje. Visoko so se mu vzdigovale prsa in težko je sodel.

(Konec prih.).

Kaj so nam pripovedovali naš dedek?

(Spisal Zorán.)

4. Mirko in Milka.

Bila sta oče in mati, ki sta imela Mirka in Milko. Kmalu umrjejo mati, in otroka sta dobila drugo mater — pisano mačeho. Ta ju ni mogla živih trpeti in je vedno silila očeta, naj ju spravi od hrama. Oče se je zoperstavljal tem nameram; ko je pa videl, kako grdo ravna mačeha z otrokoma, si je mislil: „Bog vé, morda bi se jima drugod bolje godilo?“

Nekega večera, ko je mačeha mislila, da že otroka spita, je zopet nagovarjala očeta, naj ju spravi od hiše.

„Saj vidiš“, je dejala, „da sta za nič; samo jedla bi, za delo pa nista nobeno! Leto je slabo, še midva ne bova imela kaj v usta dejati. Kar od hiše mi ju spravi, ta nepridiprava, če ne — ju bodem pa jaz napodila.“

„Pa kam, kam naj ju zapeljem?“ je ugovarjal oče.

„Jutri jutraj gresta v gozd po drva, in ti ju tam pustiš, pa je.“

Otroka pa še nista spala, temveč poslušala sta in sta vsako besedo slišala iz sosedne sobe. Milka se je jokala; bilo ji je tesno pri srcu: zapustiti dom in očeta, ni kar tako. Mirko jo je tolažil, rekoč: „Bova že prišla nazaj.“ Šel je ven k potoku in si je nabral polne žepe svetlega, belega kamenčja.